

Hayır bu yazı, “bir gün, bir aristos, bir çirkef ve bir sosyalist boş bir adaya düşmüşler” diye başlayacak bir fıkra değildir. Ne de kovboy filmi “İyi, Kötü ve Çirkin”e gönderme yapıyor.

Sosyalist düşünmenin ve davranmanın varlık dayanağını nesnellik, öznellik, öznel-arasılık ve topluluk arasındaki ayırmda bulduğunu gösteriyor. Anlaşılır bir fikir, yerinde bile olsa böyle süslü püslü ifadelerle dile getirildiğinde anlaşlamıyor, yer yer “abov bu ne ya” diye ürkütüyor, yer yer “şuna bak vau” diye büyülüyor. Gelin bu ifadenin süsünü püsünü çıkarıp basit örneklerle anlayalım.

Aristos

En iyi yüzücü ne emirle atanır, ne oylamayla seçilir; yarışmayla saptanır.

En iyi yüzücünün kendisi olabileceğini düşünenler ortaya çıkar, diğer olası en iyi yüzücülerle aynı koşullarda yüzer ve hangisi en iyiyse öne geçer. En iyi, böyle yarışmayla saptanır.

Yarışmanın sonucunun bize kimin en iyi yüzücü olduğu konusunda nesnel bir bilgi vermesi arzulanır. Ama yarışmanın sonucuna doğrudan doğal gerçekliğin öznellikten arınmış nesnel bilgisi diyemezsin çünkü yüzücülerin sonucu etkileyen üzüntüsü vardır, sevinci vardır, aşkı vardır, öfkesi vardır, bezmişliği vardır, hırsı vardır, kısaca çeşit çeşit öznel durumu vardır.

Yenilen pehlivan, güreşe doymaz derler. Her yenilgisinde öznel bir etmenin nesnel durumu saptırdığını ileri sürer; tamam yenilmiştir ancak bu daha iyi olmadığından yenilmemiştir.

Mükemmel nesnellik olası değildir; yarışmacılara aynı koşulların sunulduğu adil yarışma, tartışmalı bile olsa nesnel olarak benimsenecek bir sonuç verir.

Bütün bunların «aristos» ile ne ilgisi olduğu sorulabilir. Ben bilmem, sözlükler söylüyor; «aristos» Yunanca «en iyi» demekmiş. Latince söylemek istersen en iyiye «optimus», aristokrasiye ait olanaysa «optimas» dersin.

Çirkef

Her konuda en iyi, aristos ya da optimus yarışmayla saptanmalıdır. Yine de yarışmanın bu

bakımdan zaafiyeti yok değildir. Öznel sapmaların varlığı çok büyük sorun değildir; olur o kadar. Asıl sorun belli tür bir özneliğin özneler arası ilişkiyi tetikleyip yarışmanın adil olmasını engelleme olasılığıdır.

Nasıl mı?

Yenik pehlivan pek de haksız değildir. Kim yarışmayı kaybetmek ister. Adil koşullarla kazanamıyorsa her an Şeytan'a uyup yarışmanın adilliğine uygun olmayacak şeyler yapabilir.

Yüzme örneğine geri dönersem; yüzme yarışmalarının yapıldığı havuzlarda yüzücülerin kulvarlarını birbirlerinden ayıran şeritler vardır. Diyelim ki bir yüzme yarışında sekiz yüzücü var. Bunlardan biri diğerlerini açık ara önde geçiyor ve diğer yedisi eve hep boynu bükük dönüyor. Yine diyelim ki bir aklı evvel, "demokrasi, demokrasi" diye çığırtaarak ortaya çıkıp şeritlerin kaldırılmasını oylamaya sunuyor.

Oylama, ideal olarak nesnel durum saptaması olan yarışmadan farklıdır. Söz konusu yalnızca, insanın özneliğinin sonucu saptırması -yani normal bir günde bir türlü oy kullanacak olanın oy kullandığı andaki ruh halinin farklı bir oya neden olması- değildir.

Oylama, ne nesnel ne de öznel olarak görülebilecek bir gerçekliğe karşılık gelir.

Oylamaya katılan insan, diğerlerini birer nesne olarak etkilemez; ne de kendisini nesne kılıp diğerlerinden etkilenir. Diğerlerini birer özne olarak tanıyıp karşılıklı etkileşim içine girer. Oylamanın sonucunu salt nesnelere ya da öznelere değil işte bu öznel-arasılık belirler.

Oylamayla birlikte daha önceleri evlerine hep boynu bükük giden yedi yüzücünün yarışmayı kazanma olasılığı da doğar. Şeritler kalkarsa diğerlerinin yaptığı çirkefliklerin sonucu olarak en iyi yüzücü, yarışmadan yenik ayrılabilir; önüne çıkılması, yanından yanaşılıp dengesinin bozulması ya da benzeri başka bir şey yapılması yoluyla en iyi yüzücünün geride kalması şeritlerin kaldırılmasıyla sağlanabilecektir ve en iyi olmadıklarından galibiyet yüzü

görmemiş diğerklerinin kazanması olası olacaktır.

Adil bir yarış olduğunda kazanamayan yedi yüzücü, kazanmaya odaklandıklarında şeritlerin kaldırılması lehine oy kullanır ve şeritler kalkar.

Sosyalist

Herkes en iyi yüzücünün yanında denize girmek ister; hani bir şeyler öğrenebilir ya da en azından kendini güven içinde hisseder.

Kimse çirkefle denize girmek istemez. Bizzat kendisi de çirkeflik yapan bile çirkefliğe anlayış göstermez, çirkefliği hoş karşılamaz.

En iyi yüzücünün kim olduğunu bulmanın bir anlamı vardır. Bu yüzden yarışma yapılır. Bu yüzden en iyi yüzücü ihtimam görür.

Evet, herkes aristosun gördüğü ihtimamı görmek ister; bu herkesin kişisel çıkarına işaret eder. Ancak herkes, aynı zamanda da aristosun kim olduğunu da bilmek ister; bu da herkesin ortak çıkarına işaret eder.

Ulaşmak istenilene herkes ancak ayrı bir sonuçla ulaşabiliyorsa bu herkesin kendi kişisel çıkarıdır; özeldir. Aynı sonuçtan herkes yararlanıyorsa bu sonuca ulaşmak herkesin ortak çıkarıdır; kamusaldır. Aristosun nesnel olarak saptanması, tek tek herkese yararlıdır; kamu yararınadır.

Sosyalist, özneler-arası ilişkinin ötesinde topluluğa ayrı bir varlık kazandıran ortak çıkarı, kamuyu gözetir.

Oylama sonucunda yarışma, amacına uygun sonuç vermez olur; artık aristos değil en çirkef olan birinci gelir. Buna karşın algılamanın bir süredurumu vardır; önceleri en çirkef davranıp birinci olan aristos muamelesi görür. Ancak zaman geçtikçe, yarışmanın ne sonuç verdiği yadsınamaz biçimde herkes tarafından görülmeye başlanır. Yarışmanın anlamı değişir. Artık yarışma aristosu değil yalnızca çirkefi saptar.

Anlamı değişmiş olan yarışma, ilgi görmez ve yapılması gereksizleşir. O anlam çirkeflikle dayatılamaz; olumlu anlamını zaten çirkeflik yok etmiştir.

Bu durumda -herkesin yaptığını layıkıyla yapması ve hak ettiğini başkasına bütünüyle ya da bir bölümüyle devredilmeden kesintisiz alması gerektiğini savunan- sosyalist, aristosun kim olduğunu nesnel biçimde saptayabilmek için şeritlerin yeniden konulmasını önerir.

Sosyalist, topluluk gerçeğini görür ve amaca uygun, kamu yararına kısıtlamalar konulmasını ister. Bu yüzme yarışmalarının yapıldığı havuzlardaki şeritler gibi fiziksel kısıtlamalar olabileceği gibi yolun sağından gidilmesinde olduğu gibi kural koyarak davranışlara getirilmiş kısıtlamalar da olabilir.

Ortak çıkara karşılık geldiğinde yani herkesin yararına olduğunda tek tek herkesin tabi olduğu kısıtlama, gönenç getirir hatta aksi halde olmayacak bir hareket serbestisi bile sağlar.

En çirkef olanların sözde şampiyon olduğu yarışmalar gözden düşerken normal koşullarda kazanamayanlardan bir yarışmacı, sosyalistlik edip “şeritleri kaldırıncaya bu işin cılkı çıkıyor; şeritler konsun böylece hiç kazanamayacak olsam bile en azından aristosu bilebilirim” diye talebini açıklayıp diğerlerinin de kendisine katılmasını ister.

Sosyalist başarılı olur ve şeritler yeniden konulursa şeritlerin ilk konulduğu seferden farklı olarak bu sefer şeritlerin kalmasını istemenin açıkça çirkefliğin hoş görülmesini istemek olduğu bilindiğinden oluşacak denge kararlı olacaktır.

Sosyalistliğin olumsuzlamaları

Yirminci yüzyılın ilk yarısında İtalya’da ortaya çıkmış kooperativist Faşist Partisi ya da Almanya’da ortaya çıkmış ulusalcı sosyalist Nazi Partisinde olduğu üzere sosyalistlerin benimsemiş olduğu bazı kısıtlamaları, ortak çıkardan bağı kopararak bir biçim olarak alıp bir de bunu bizzat sosyalistlikmiş gibi uygulayanlar olmuştur.

Sosyalistlik açısından asıl olan ortak çıkardır. Herkesin baskıya, tacize uğramadan serbestçe hareket etmesi ortak çıkarların en temellerinden biridir. Kısıtlama ancak bunu sağlıyorsa benimsenebilecek bir durumdur.

Uygun seçilmiş trafik kuralları, kısıtlama olmasına karşın tek tek her sürücünün hareket serbestisini artırır. Halbuki örneğin şu ya da bu ayrıcalıklı kişi geçecek diye trafiğe getirilen kısıtlamalar ortak çıkara hizmet etmez; sosyalist bunlara karşı çıkar. Sosyalisti “kural olarak trafikte kısıtlamalar ister” diye tanıyıp tanıtmak, toplulukları faşist ya da Nazi benzeri sonuçlara sürükler.

Sosyalistlik konusunda diğer bir çarpık anlayış da onu aristokrasi yanlısı görmektir. Bu konuya da yüzme örneğinden yaklaşırsak en iyi yüzücü olarak aristos bir kez seçildiğinde bir daha bir daha yarış yapmanın çok da anlamı yokmuş gibi gözükür; yeni bir aristos saptamak gerektiğinde de yarışmaya gerek duymadan eski aristosların işaret ettiği biri aristos olarak benimsenebilir. Bir yandan aristos olan, bu niteliğini zamanla yitirmiş olabilir, diğer yandan aristoslar yeni bir aristosa işaret ederken ortak çıkarı değil kişisel çıkarlarını gözetebilirler. Böylece aristosluk nesnel olarak saptanan bir özellik olmaktan çıkıp bir gruba aidiyeti gerektiren toplumsal bir konum haline gelir ki bu duruma da aristokrasi denir.

Özellikle SSCB dönemindeki uygulamalarla ilgili aristokrasiye yönelindiği yönünde ciddi eleştiriler bulunuyor. Bunlar sosyalistlikten açıkça sapmalardır; ama “bunlar sapma” deyip geçmek olmaz. Sosyalistlikten düzenli biçimde sapmalar çıktığının gözlenmesi sosyalist durumların kararlılığı konusunda kuşkular uyandırır.

Kararlı sosyalist bir gönenç ve özgürlük topluluğu için, gerek faşiste, Naziye benzer tiranik sapmalar, gerekse SSCB’de görüldüğü düşünülenlere benzer aristokratik sapmalara karşı panzehir, herkesin sesini duyurabildiği, ortak kararı etkileyebildiği demokratik koşullardır. Aksi halde unutup unutup bin bir çirkeften, bin bir çileden sonra yeniden anımsamak durumunda kalırız sosyalistliği.